

Hemşirelik Öğrencilerinin COVID-19 Pandemisine Bağlı Algıladıkları Stres ve Sosyal Destek Düzeyleri*

The Perceived Stress and Social Support Levels of Nursing Students Related to the COVID-19 Pandemic Outbreak

Serap ÜNSAR¹, Özgül EROL², Seda KURT³, İrem Yıldız ÇİLENGİROĞLU⁴

ÖZ

Amaç: Bu çalışma, hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 pandemisine bağlı algıladıkları stres ve sosyal destek düzeylerini değerlendirmek ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla planlanmıştır.

Yöntem: Araştırma 1-30 Temmuz 2020 tarihleri arasında 338 hemşirelik öğrencisiyle yürütülmüştür. Araştırmada Algılanan Stres Ölçeği ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 23.0 programı kullanılmıştır. $p < 0,05$ olan değerler istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Bulgular: Hemşirelik öğrencilerinin algıladıkları stres düzeyi ile sosyal destek düzeyleri arasında istatistiksel olarak negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; yaş ve dijital ekranda vakit geçirme süresi ile algılanan stres düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). Dördüncü sınıf öğrencilerinin, kronik hastalığı olanların, sigara içenlerin, yakını COVID-19 enfeksiyonu geçirenlerin, geliri giderden az olan öğrencilerin algılanan stres düzeylerinin istatistiksel olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). Kadın öğrencilerin sosyal destek düzeyinin daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$).

Sonuç: Pandemi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin algıladıkları stres ve sosyal destek düzeylerinin etkilendiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: hemşirelik, öğrenci, covid-19, stres, sosyal destek

GİRİŞ

Koronavirüsler (CoV), ciddi hastalıklara neden olan Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS-CoV)

1-Prof. Dr. ,Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik BölümüE-posta: serapunsar@trakya.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7723-8816

2-Prof. Dr., Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü E-posta: ozgulerol@trakya.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9676-7115

3-Dr. Öğr. Üyesi ,Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, E-posta: sedakurt@trakya.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1844-1229

4- Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü E-posta: iremyildiz@trakya.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8276-0158

*Bu çalışma 22. Ulusal İç Hastalıkları Kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Gönderim Tarihi:03.01.2022 - Kabul Tarihi: 01.11.2023

ABSTRACT

Objective: This study was planned to evaluate the perceived stress and social support levels of nursing students due to the COVID-19 pandemic and the affecting factors.

Method: The study was conducted with 338 nursing students between 1-30 July 2020. Data were collected via Perceived Stress Scale and "Multidimensional Scale of Perceived Social Support". Data was analysed in SPSS 23.0 program. $p < 0,05$ value was accepted as statistically significant.

Results: While there was a statistically negative significant relationship between the perceived stress level of nursing students and their social support levels; a positive significant relationship was found between age, time spent on a digital screen, and perceived stress level ($p < 0,05$). It was determined that the perceived stress levels of fourth-year students, those with chronic diseases, smokers, those with a relative with COVID-19 infection, and students with less income than expenditure were statistically higher ($p < 0,05$). It was found that female students had a higher level of social support ($p < 0,05$).

Conclusion: It was determined that the perceived stress and social support levels of nursing students were affected during the pandemic process.

Keywords: Women's health, menstrual cup, content analysis

ve Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS-CoV) gibi virüslerin yer aldığı büyük bir virüs ailesinden oluşmaktadır. SAR-CoV-2 virüsünün neden olduğu yeni tip koronavirüs hastalığı olan COVID-19, sıklıkla şiddetli ölümcül bir akut solunum sendromu ile karakterize bulaşıcı bir hastalıktır (1,2). Bu hastalık, ilk olarak Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde tanımlanmış ve kısa süre sonra tüm dünyada hızla yayılmaya başlamıştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), hastalığı 11 Mart 2020'de pandemi olarak ilan etmiştir (3-5). Bu süreçte "Mekânsal uzaklaşma" güçlü bir şekilde teşvik edilen uygulamalardan biridir ve bireyler arasında güvenli mesafeler yaratmayı ve bunları korumayı ve bireylerin birbirleriyle yakın

temas kurma sayısını azaltmayı içerir. Çalışanları mümkün olduğunca uzaktan (evden) çalışma uygulamalarını kullanmaya teşvik etmektedir. Mekânsal uzaklaşma, evde kalmayı ve kendi kendine izolasyonu teşvik etmeyi amaçlamakta ve bazı durumlarda serbest dolaşımı sınırlamayı ve/veya bireyleri karantinaya almayı da içermektedir. Bu durum genel nüfus üzerinde önemli endişe, stres ve depresyon belirtileri ortaya çıkmasına neden olmuştur (3).

Ülkemizde 11 Mart 2020 tarihinde ilk COVID-19 vakası saptanmıştır (1). 9-13 Mart 2020 tarihleri arasında okullar ve üniversiteler aşamalı olarak kapatılmıştır. COVID-19, insanlara sadece viral enfeksiyondan ölüm riskini değil, bununla birlikte dayanılmaz psikolojik baskıyı da beraberinde getirmiştir (4). Hastalıktan kaynaklanan korku; stres ve endişeyi arttırmaktadır ve bunlar bireyleri, aileleri ve toplumu bir bütün olarak etkilemektedir (4,5). Evde geçirilen zaman çoğu birey için önemli ölçüde artmıştır, bu da günlük rutinlerin değişmesine yol açmıştır. Ayrıca 'karantina' içinde olmak, maddi sorunlar ve gelecekle ilgili belirsizlik durumları ile birlikte, stres, kaygı, depresyon ve psikolojik refahta genel bir azalmaya da neden olmaktadır (5). COVID-19 salgınının olumsuz sosyal ve ekonomik sonuçlarının, artan yalnızlık, sosyal desteğin azalması, depresyon, kaygı ve finansal kaygılar dahil olmak üzere olumsuz psikolojik sonuçlara katkıda bulunabileceğini düşündürmektedir. COVID-19'un yakın zamandaki ve ani ortaya çıkışı göz önüne alındığında, bu alandaki araştırmalar sınırlıdır. İlk COVID-19 salgını sırasında Çin'de yapılan çeşitli çalışmalar, COVID-19'un günlük yaşam, ekonomik durum, sosyal aktivite ve çalışma yeteneği üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle, artan anksiyete, depresyon ve stres ile ilişkilerini ortaya çıkarmıştır (4,5).

COVID-19 salgını dünyadaki birçok insanın hayatını aksatmıştır. Enfekte vakaların dünya çapında hızlı bir şekilde artması, ne olacağı konusunda bir belirsizlik ve endişe duygusu yaratmıştır. COVID-19 pandemisine bağlı olarak dünya çapında çok sayıda üniversite eğitim programlarını uzaktan eğitim yöntemi ile uygulama başlamıştır. Yüz yüze eğitimden online

eğitime geçilmesi öğrencilerin stres ve kaygı düzeylerini arttırmıştır (6). Bu durum öğrencilerin öğrenme ve psikolojik sağlıkları üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Evden uzakta kalan öğrenciler sadece sağlıkları, güvenlikleri ve eğitimleri konusunda endişelenmekle kalmayıp, aynı zamanda aileleri açısından endişe yaşamaktadırlar. Yapılan bir çalışmada; öğrenciler eğitimleri için ve askıya alınmış yüz yüze dersleri nedeniyle evlerine dönmeleri durumunda ailelerinin sağlığı için endişe duyduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların % 21,34'ü orta ve aşırı şiddetli anksiyete belirtileri, % 28,14'ü orta ve aşırı şiddetli stres belirtileri bildirmiştir (6). Arkadaşlarla, ailelerle uzaktan temas halinde olmak, eğlenceye ve fiziksel aktiviteye günlük rutinde yer vermenin pandeminin psikolojik etkilerini azalttığı belirtilmektedir (3). Pandemi sürecinde aileleri ile birlikte olan öğrencilerin anksiyetelerinin azaldığı, bu süreci yalnız geçiren öğrencilerin ise anksiyete düzeylerinin arttığı saptanmıştır (7,8). Sonuçlar COVID-19 salgını sırasında üniversite öğrencilerinin sosyal destek ve kaygı düzeyleri arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Sosyal destek sadece salgın hastalıklar sırasında psikolojik baskıyı azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal destek ve yardım arama yöntemlerine ilişkin tutumları da değiştirmektedir (7).

Literatürde COVID-19 pandemi sürecinin öğrenciler üzerindeki etkisini ve aile, arkadaş vb. sosyal desteklerini gösteren çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle bu çalışma, üniversite öğrencilerinin koronovirüs salgınına bağlı algıladıkları stres ve sosyal destek düzeylerini belirlemek ve etkileyen faktörleri incelemek amacıyla planlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Tipi

Araştırma tanımlayıcı nitelikte bir araştırmadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik bölümünde öğrenim gören 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencileri toplam (n=672), örneklemi ise 1-30 Temmuz 2020 tarihleri arasında araştırmaya katılmayı

kabul eden öğrenciler (n=338) oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri, literatür doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanan Öğrencilerin Tanımlayıcı Özelliklerine İlişkin Özellikler Bilgi Formu, Algılanan Stres Ölçeği, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Anket formları elektronik anket formu aracılığıyla öğrencilere ulaşılarak yapılmıştır.

Öğrencilerin Tanımlayıcı Özelliklerine İlişkin Bilgi Formu: Literatür doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanmış olup iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Öğrencilerin Kişisel Özellikleri (yaş, cinsiyet, sınıf, gelir durumu, kronik hastalık olma durumu vb.), ikinci bölümde ise Pandemiye ile ilgili (pandemi sürecini kiminle geçirdiğiniz, kendisine Covid-pozitif olma durumu, yakınlarının Covid-19 olma durumu gibi.) sorular yer almaktadır.

Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ): Ölçek, 1983 yılında geliştirilmiş olup ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,86 bulunmuştur (9). Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Bilge, Ögce, Genç ve Oran (2007) tarafından yapılmış ve Cronbach Alpha değeri 0,81 bulunmuştur (10). 5’li likert tipte (0 hiç, 4 çok sık) olan ölçekte üç madde ters (4.,5.,6. maddeler), beş madde düz ifadelidir (1.,2.,3.,7.,8. maddeler). Ölçekten toplam 0-32 arasında puan alınmaktadır. Ölçeğin iki alt boyutu vardır. Bunlar; algılanan stres (1.,2.,3.,7., 8. maddeler) alt boyutu ve algılanan baş etme (4.,5.,6. maddeler) alt boyutudur. Ölçek, toplam puan ve alt boyut puanları üzerinden değerlendirilmektedir. Ölçekte toplam puan arttıkça stres düzeyinin de arttığı belirtilmiştir.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ): Ölçek, 1988 yılında geliştirilmiştir (11). Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 1995 yılında Eker ve Arkar tarafından yapılmıştır (12). Aynı yazarlar tarafından 2001 yılında “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği” incelenmiş ve ÇBASDÖ ve alt ölçek puanlarının iç tutarlılığı

kabul edilebilir düzeyde (Cronbach alfa katsayıları = 0,80-0,95) olduğu bulunmuştur (12). Ölçek 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte her biri dört maddeden oluşan üç grup bulunmaktadır. Bunlar; aile (3, 4, 8, 11. maddeler), arkadaşlar (6, 7, 9, 12. maddeler) ve özel bir insandır (1, 2, 5, 10. maddeler). Ölçek, 7’li likert tipte olup; ‘tamamen katılıyorum’ (7 puan), ‘çoğunlukla katılıyorum’ (6 puan), ‘katılıyorum’ (5 puan), ‘kararsızım’ (4 puan), ‘katılmıyorum’ (3 puan), ‘çoğunlukla katılmıyorum’ (2 puan) ve ‘hiç katılmıyorum’ (1 puan) seçenekleri yer almaktadır. Her alt gruptaki dört maddenin puanlarının toplanması ile alt grup puanı elde edilmekte ve alt gruplardan alınabilecek en düşük puan 4, en yüksek puan 28 olmaktadır. Bütün alt grup puanlarının toplanması ile toplam ölçek puanı hesaplanmakta ve ölçeğin tamamından alınabilecek en düşük puan 12, en yüksek puan 84 olmaktadır. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması algılanan sosyal desteğin de yüksek olduğunu göstermektedir (12).

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 23.0 programı kullanılmıştır. Öğrencilerin tanımlayıcı özellikleri, algılanan stres düzeyleri, çok boyutlu algılanan sosyal destek düzeyleri ve etkileyen faktörler; yüzdeler ve ortalamalar ile belirtilmiştir. Normal dağılım göstermeyen verilerin iki grup karşılaştırmalarda Mann Whitney U testi, üç grup karşılaştırmalarda Kruskal Wallis varyans analizi kullanılmıştır. Ölçekler arasındaki ilişkinin belirlenmesi için Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etiği

Araştırmanın uygulanabilmesi için, Sağlık Bakanlığı izni, etik kurul izni (TÜTF-BAEK 2020/269) ve araştırmanın yapıldığı kurumdan izin alınmıştır. Anket formları verilmeden önce örneklem grubuna dahil edilen öğrencilere çalışmanın amacı ve kapsamı açıklanmıştır. Katılımcılardan sözlü onamları alınmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması $20,55 \pm 1,45$ yıl olup, %82,5 ‘i kadındır.

Tablo 1. Öğrencilerin Tanımlayıcı Özellikleri. Edirne 2020

	Ort ±SS	
<i>Yaş</i>	20.55±1.45	
<i>Dijital ekranda vakit geçirme süresi</i>	6.35±3.64	
	n	%
<i>Cinsiyet</i>		
Kadın	279	82,5
Erkek	59	17,5
<i>Sınıf</i>		
1.Sınıf	82	24,3
2.Sınıf	105	31,1
3.Sınıf	85	25,1
4.Sınıf	66	19,5
<i>Gelir durumu</i>		
Gelir giderden az	50	14,8
Gelir gidere eşit	247	73,1
Gelir giderden fazla	41	12,1
<i>Yaşamının çoğunu geçirdiği yer</i>		
İl	180	53,3
İlçe	96	28,4
Köy	62	18,3
<i>Kronik hastalık</i>		
Yok	300	88,8
Var	38	11,2
<i>Konut tipi</i>		
Apartman/Daire	196	58,0
Müstakil/Bahçeli	142	42,0
<i>Pandemiyi kimle geçirdiniz</i>		
Ailemle	319	94,4
Arkadaşımle	14	4,1
Tek başıma	5	1,5
<i>Sigara içme durumu</i>		
İçmeyen	270	79,9
İçen	68	20,1
<i>Sigara içiyorsa</i>		
Pandemi sürecinde sigarayı azaltmaya çalıştım/bırakmaya çalıştım	32	9,5
Pandemi sürecinde içtiğim sigara miktarı arttı	30	8,9
Pandemi sürecinde sigarayı bıraktım	15	4,4
<i>Kendisi COVID-19 tanısı alan yok</i>	338	100,0
<i>Yakını COVID-19 tanısı alan</i>		
Var	67	19,8

Ort ±SS: Ortalama±Standart Sapma

Tablo 2. Öğrencilerin Bazı Özellikleri İle Ölçek Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması. Edirne 2020

Tanımlayıcı özellikler	ASÖ	Algılanan stres	Algılanan baş etme	ÇBASDÖ
<i>Cinsiyet</i>				
Kadın	15,48±5,59	9,57±4,68	5,69±2,67	64,07±15,15
Erkek	14,52±5,29	9,15±4,52	5,37±2,77	57,72±15,57
p*	0,183	0,229	0,257	0,004
<i>Sınıf</i>				
1.Sınıf	14,67±4,14	8,80±3,99	5,86±2,72	62,50±14,11
4.Sınıf	16,74±5,34	11,15±4,66	5,59±2,44	64,51±15,77
p*	0,006	0,004	0,810	0,286
<i>Kronik hastalık</i>				
Var	17,13±5,72	11,55±4,67	5,57±2,00	64,71±12,63
Yok	15,09±5,49	9,44±4,61	5,64±2,76	62,75±15,71
p*	0,018	0,010	0,784	0,623
<i>Sigara</i>				
Evet	17,32±5,37	10,98±5,15	6,33±2,79	59,45±15,66
Hayır	14,81±5,48	9,35±4,47	5,45±2,63	63,85±15,22
p*	0,001	0,008	0,026	0,034
<i>Yakını COVID-19 tanısı alan</i>				
Var	17,13±5,72	11,55±4,67	5,57±2,00	64,71±12,63
Yok	15,09±5,49	9,44±4,61	5,64±2,76	62,75±15,71
p*	0,008	0,021	0,906	0,011
<i>Gelir durumu</i>				
Gelir giderden az	16,14±6,46	10,26±5,55	5,88±2,95	58,78±16,27
Gelir gidere eşit	15,13±5,17	9,67±4,38	5,46±2,51	63,00±15,08
Gelir giderden fazla	15,41±6,50	9,04±5,11	6,36±3,24	67,87±15,05
p**	0,560	0,473	0,112	0,025

* Mann Whitney U testi, ** Kruskal Wallis varyans analizi, ASÖ: Algılanan Stres Ölçeği, ÇBASDÖ: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Tablo 3. Öğrencilerin Yaş, Dijital Ekran Kullanım Saati ile Ölçek Puanları Arasındaki İlişki. Edirne 2020

	ASÖ	Algılanan stres	Algılanan baş etme	ÇBASDÖ	Yaş	Dijital ekran saati
ASÖ	-	r= ,876 p= ,000	r= ,547 p= ,000	r= -,274 p= ,000	r= ,013 p= ,818	r= ,193 p= ,000
Algılanan stres	r= ,876 p= ,000	-	r= ,074 p= ,172	r= -,121 p= ,026		
Algılanan baş etme	r= ,547 p= ,000	r= ,074 p= ,172	-	r= -,357 p= ,000		
ÇBASDÖ	r= -,274 p= ,000	r= -,121 p= ,026	r= -,357 p= ,000	-	r= ,071 p= ,194	r= -,056 p= ,303

p: Pearson korelasyon analizi, ASÖ: Algılanan Stres Ölçeği, ÇBASDÖ: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Öğrencilerin %31,1'inin ikinci sınıfta öğrenim gördüğü, %73,1'inin gelirinin giderine eşit olduğu, %53,3'ünün yaşamının çoğunluğunu il merkezinde geçirdiği saptanmıştır. Öğrencilerin %11,2'sinin kronik hastalığı olduğu, %58'inin yaşadığı konut tipinin apartman/daire olduğu ve %94,4'ünün pandemi sürecini aileleriyle birlikte geçirdiği belirlenmiştir. Öğrencilerin %20,1'inin sigara kullandığı, %9,5'inin pandemi sürecinde sigarayı azaltmaya/bırakmaya çalıştığı saptanmıştır. Öğrencilerin tamamının (%100) koronovirüs tanısı almadığı, %19,8'inin yakınının koronovirüs tanısı aldığı belirlenmiştir. Öğrencilerin pandemi sürecinde dijital ekranda vakit geçirme süresinin günde ortalama 6,35±3,64 saat olduğu saptanmıştır (Tablo 1).

Kadın öğrencilerin erkeklere göre çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği puan ortalaması daha yüksek bulunmuştur (p=0,004). Dördüncü sınıf öğrencilerinin birinci sınıf öğrencilerine göre algılanan stres ölçeği ve algılanan stres alt boyutu puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur (p=0,006; p=0,004 sırasıyla) (Tablo 2).

Kronik hastalığı olan öğrencilerin olmayanlara göre algılanan stres ölçeği ve algılanan stres alt boyutu puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur (p=0,018; p=0,010 sırasıyla). Sigara içenlerin içmeyen öğrencilere göre algılanan stres ölçeği, algılanan stres ve algılanan baş etme alt boyutları puan ortalamaları daha yüksek; sosyal destek puanı daha düşük bulunmuştur (p=0,001; p=0,008; p=0,026; p=0,034 sırasıyla) (Tablo 2).

Yakını koronovirüs tanısı alanların, almayanlara göre algılanan stres ölçeği ve algılanan stres alt boyut puan ortalamaları daha yüksek, sosyal destek puan ortalaması daha düşük bulunmuştur (p=0,008; p=0,021; p=0,011 sırasıyla). Geliri giderden az olan öğrencilerin geliri giderden fazla olan öğrencilere göre sosyal destek puan ortalaması daha düşük bulunmuştur (p=0,020).

Hemşirelik öğrencilerinin algıladıkları stres düzeyi ile sosyal destek düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<0,05). Öğrencilerin sosyal destek düzeyi azaldıkça algılanan stres düzeyi artmıştır. Yaş ve dijital

ekranda vakit geçirme süresi ile algılanan stres düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<0,05). Öğrencilerin yaş ve dijital ekranda kalma süresi arttıkça stres düzeyleri de artmıştır (Tablo 3).

Tartışma

Bulaşıcı bir hastalık olan COVID-19'un ortaya çıkması ile alınan önlemler arasında, bireyler arasında güvenli mesafe oluşturularak birbirleriyle yakın temas kurlmaları önlemeye ya da azaltılmaya çalışılmıştır. Mekânsal uzaklaşma, evde kalma ve kendi kendine izolasyon sağlama; bulaşma riskini en aza indirmektedir. Fakat bu uzaklaşmayla; yüz yüze eğitim kesintiye uğramakta, ekonomik sorunlar artmakta, sosyal destek azalmaktadır. Dolayısıyla bu süreç gençler arasında psikososyal sorunların da artmasına yol açmaktadır. Bu nedenle üniversitede öğrenim gören hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 pandemisine bağlı algıladıkları stres ve sosyal destek düzeylerinin ve etkileyen faktörlerin bilinmesi öğrenciler üzerindeki olumsuz sonuçları önlemek açısından önemlidir.

COVID-19 pandemisinin üniversite öğrencileri üzerindeki psikolojik etkilerinin incelendiği bir çalışmada; öğrencilerin yaş ortalamasının 22,58±2,8 yıl olduğu, yarısından fazlasının kadın olduğu ve kentsel bölgede yaşadığı belirtilmiştir. Öğrencilerin %9,9'unun kronik hastalığı olduğu ve %14,6'sının yakınının COVID-19 tanısı aldığı belirlenmiştir (13). Üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun 21 yaş ve üstü, kadın olduğu, gelir düzeyini iyi algıladıkları ve il merkezinde yaşadıkları belirtilmiştir (14). Chen ve ark. tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun 19-22 yaş aralığında olduğu, % 59,7'sinin kadın ve % 29,3'inin il merkezinde yaşadıkları saptanmıştır (15). Çalışmamıza katılan hemşirelik öğrenci grubunun literatür ile benzer olduğu görülmektedir. Öğrencilerin pandemi sürecini benzer şekilde çoğunlukla il merkezlerinde geçirdikleri, çok azının çalışmanın yapıldığı süre içerisinde yakınlarının koronovirüs tanısı aldığı saptanmıştır.

Bu araştırmaya katılan kadın öğrencilerin sosyal destek düzeylerinin erkeklere göre daha iyi olduğu bulunmuştur. COVID-19 salgını sırasında üniversite öğrencilerinde algılanan stresin incelendiği bir çalışmada kadın öğrencilerin stres düzeyleri erkeklere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (16). MERS-CoV salgınının tıp öğrencileri üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada kadın öğrencilerin stres düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır (17). COVID-19 karantinasının stres ve bağımlılık yapan davranışlar üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada kadın öğrencilerin daha fazla stres yaşadıkları bildirilmiştir (18). Literatürde farklı toplumlarda kadın ve erkek cinsiyet arasında stres ve sosyal destek düzeyleri arasında farklılıklar görülmektedir. Bizim çalışmamızda kadın öğrencilerin sosyal destek düzeylerinin daha yüksek olması, toplumumuzda kadınların daha fazla evde ortamında aileleri ile birlikte zaman geçirmesi, erkeklerin ise ev ortamı dışında daha fazla sosyal alan oluşturması ve bu sosyal alanlardan uzak kalması ile açıklanabilir.

Bu araştırmada; dördüncü sınıf öğrencilerinin birinci sınıf öğrencilerine göre stres düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin yaşı arttıkça stres düzeyleri de artmıştır. COVID-19 salgınının psikolojik etkilerinin incelendiği bir çalışmada altıncı sınıftaki tıp öğrencilerinin birinci sınıf öğrencilerine göre depresyon ve stres düzeyleri daha düşük, dördüncü sınıf öğrencilerinin birinci sınıftaki öğrencilere göre depresyon düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur (19). Yaş ile birlikte sınıf arttıkça öğrencilerin hayattan beklentileri de (mezun olunca mesleğini yapabilme, belirsiz konular, toplumda kendini gerçekleştirebilme vb.) artmaktadır. Bu durumun; COVID-19 hastalığının bu süreci etkilemesi, belirsizlikler ile birlikte mezun olmak için daralan zaman gibi faktörlerin ve öğrencilerin stres düzeylerinin artması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmada sigara içen öğrencilerin içmeyen öğrencilere göre stres düzeylerinin daha yüksek olduğu; sosyal destek düzeylerinin ise daha düşük olduğu bulunmuştur. Karantina sürecinde öğrencilerin stres ve bağımlılık yapan davranışlar

üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada, pandemi sürecinde öğrencilerin stres düzeylerinin bağımlılık yapan davranışlarla güçlü bir ilişkisi olduğu belirtilmiştir (18). COVID-19 hastalığı ile kapanan üniversitelerdeki öğrencilerin psikolojik sıkıntı ve sosyal desteğin incelendiği bir çalışmada; anksiyete seviyesi yüksek olan öğrencilerin daha fazla alkol tükettiği; sosyal destek düzeyi yüksek olan öğrencilerin ise alkol kullanım oranlarının da düşük olduğu saptanmıştır (20). COVID-19; şiddetli ölümcül bir akut solunum sendromu ile karakterize bulaşıcı bir hastalıktır. Hastalığın ciddi bir boyuta ulaşmasına neden olan sigaranın zararının öğrenciler tarafından benimsenmesi ve sigaranın azaltılması/bırakılmaya çalışılması beklenen bir girişimdir. Aynı zamanda; sigara içmenin başlıca nedenlerinden biri sigaranın stres anlarında bireylere destek olma anlayışıdır. Çalışmamızda sigara içen öğrencilerin sosyal destek düzeylerinin daha düşük olması bu durumun bir sonucu olmasıyla açıklanabilir.

Öğrencilerin tamamının (%100) COVID-19 tanısı olmadığı, %19,8'inin yakınının COVID-19 tanısı aldığı belirlenmiştir. Yakını COVID-19 tanısı alanların, almayanlara göre stres düzeylerinin daha yüksek, sosyal desteklerinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda; kronik hastalığı olan öğrencilerin olmayanlara göre algılanan stres düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Pandeminin üniversite öğrencileri üzerindeki psikolojik etkisinin incelendiği bir çalışmada; COVID-19 ile enfekte bir akraba veya tanıdığına sahip olan öğrencilerin anksiyete düzeyleri yüksek bulunmuştur (4). COVID-19 karantinasında öğrencilerin stres ve bağımlılık yapan davranışlarının incelendiği bir çalışmada, bir aile üyesi veya arkadaşının COVID-19 ile enfekte olması endişesinin öğrencilerin stres düzeyini arttırdığı belirtilmiştir (18). Bireylerin yakınlarının ya da kendisinin akut ya da kronik bir hastalığa sahip olması stres düzeyinin artmasına neden olan beklenen bir sonuçtur. Ayrıca içinde bulunduğumuz bu sürecin sebebi olan bu hastalıkla mücadele etmek bireylerde daha fazla stres yaşanmasına neden olmaktadır. Daha fazla desteğe ihtiyaç duyulan bu dönemde bulaşıcı bir hastalık olan COVID-19'dan

korunmak için bireyler yakınlarından destek alamamaktadır. Çalışmamızda yakını koronovirüs tanısı alanların stres düzeylerinin yüksek; sosyal destek puanlarının düşük olması bu durum ile açıklanabilir.

Geliri giderden az olan öğrencilerin geliri giderden fazla olan öğrencilere göre sosyal destek düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Cao ve ark.'nın üniversite öğrencileriyle yaptığı bir çalışmada pandemi sürecinde ailesinin düzenli bir geliri olmayan öğrencilerin anksiyeteye yatkınlıklarının daha fazla olduğunu belirtilmiştir (4). COVID-19 hastalığından korunmak için alınan önlemler neticesinde bireylerin çalışma olanaklarının kısıtlanması, gelir seviyelerinin daha da düşmesine neden olmuştur. Toplum oluşturulan her birey ve çevresinin ekonomik seviyenin düşük olması bireylerin birbirlerine sosyal desteklerini de azaltmaktadır.

Bu araştırmada; hemşirelik öğrencilerinin sosyal destek düzeyi azaldıkça algılanan stres düzeyi artmıştır. Karantina sürecinde öğrencilerin stres ve bağımlılık yapan davranışlar üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada çok stresli öğrencilerin daha az sosyal desteği olduğu bildirilmiştir. Sosyal desteğin, yüksek düzeyde stres için koruyucu bir faktör olduğu belirtilmiştir (18). Aylie ve ark. çalışmasında COVID-19 pandemisinin üniversite öğrencileri üzerindeki psikolojik etkilerini incelemiş ve sosyal desteği zayıf olan öğrencilerin strese yatkınlıklarının daha fazla olduğu belirtilmiştir (13). Yapılan bir çalışmada COVID-19 salgını sırasında üniversite öğrencilerinin sosyal destek düzeyleri azaldıkça anksiyete düzeylerinin arttığı belirlenmiştir (21). Bizim çalışmamızın sonuçları da literatür ile benzerlik göstermektedir. Öğrencilerin sosyal destekleri arttıkça stres düzeylerinin azalması beklenen bir durumdur.

Öğrencilerin pandemi sürecinde dijital ekranda vakit geçirme süresinin günde ortalama 6,35±3,64 saat olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda; öğrencilerin dijital ekranda kalma süresi arttıkça stres düzeyleri de artmıştır. Karantina sürecinde öğrencilerin stres ve bağımlılık yapan davranışlar üzerindeki etkisinin incelendiği bir

çalışmada çok stresli öğrencilerin problemleri internet kullanımının olduğu bildirilmiştir (18). Üniversite öğrencilerinin COVID-19 ile baş etmede aile desteği ve sosyal medya kullanımının stresle ilişkisinin incelendiği bir çalışmada, aile desteğinin ve sosyal medyada kendini ifade etmenin öğrencilerin stres düzeylerini azalttığı bildirilmiştir (21). Çalışmamızda öğrencilerin ortalama günün dörtte birini dijital ekran karşısında geçirdikleri saptanmıştır. Öğrencilerin sağlıklı yaşam davranışlarının (egzersiz, sosyal aktiviteler vb.) yerini devamlı dijital ekran karşısında olma almaktadır. Dolayısıyla öğrencilerin yaşamları olumsuz yönde etkilenmekte ve stres düzeyleri de artmaktadır.

Sonuç

Araştırma sonucunda; öğrencilerin sosyal destek düzeyi azaldıkça, algıladıkları stres düzeyinin arttığı belirlenmiştir. Dördüncü sınıf öğrencilerinin, kronik hastalığı olanların, sigara içenlerin, yakını koronovirüs geçirenlerin, geliri giderden az olan öğrencilerin algılanan stres düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda kadın öğrencilerin sosyal destek düzeyinin daha iyi olduğu; sigara içenlerin, yakını koronovirüs geçirenlerin, geliri giderden az olan öğrencilerin ise sosyal destek düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda; öğrencilere stresle baş etme yöntemleri konusunda online olarak eğitim programları düzenlenmesi, sosyal destek düzeylerini arttırmaya yönelik programlar planlanması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Covid-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu Rehberi. TC Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Müdürlüğü. 14 Nisan 2020, Ankara.
2. Ekiz T, Ilıman E, Dönmez E. Bireylerin sağlık anksiyetesi düzeyleri ile COVID-19 salgını kontrol algısının karşılaştırılması. *Usaysad Derg.* 2020;6(1):139-154.
3. Kiraly O, Potenza MN, Stein DJ, King DL, Hodgins DC, Saunders JB. Preventing problematic internet use during the COVID-19 pandemic: Consensus guidance. *Comprehensive Psychiatry* 2020;100. doi: 10.1016/j.comppsy.2020.152180
4. Cao W, Fang Z, Hou G, et al. The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in

- China. *Psychiatry Research* 2020;287. doi: 10.1016/j.psychres.2020.112934
5. Tull MT, Edmonds KA, Scamaldo KM, Richmond JR, Rose JP, Gratz K. Psychological outcomes associated with stay at home orders and the perceived impact of COVID-19 on daily life. *Psychiatry Research* 2020;289. doi: 10.1016/j.psychres.2020.113098
6. Gonzalez PO, Gomez AP, Irurtia MJ, Luis-Garcia R. Psychological effects of the COVID-19 outbreak and lockdown among students and workers of a Spanish university. *Psychiatry Research* 2020; 290. doi: 10.1016/j.psychres.2020.113108
7. Sahu P. Closure of universities due to coronavirus disease 2019 (COVID-19): Impact on education and mental health of students and academic staff. *Cureus* 2020;12(4).
8. Modi PD, Nair G, Uppe A, Modi J, Tuppekar B, Gharpure AS. COVID-19 awareness among healthcare students and professionals in Mumbai Metropolitan Region: A questionnaire-based survey. *Cureus* 2020;12(4). doi: 10.7759/cureus.7541
9. Cohen S, Kamarck T, Mermelstein R. A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior* 1983; 24(4):385-396. doi: 10.2307/2136404
10. Bilge A, Ögce F, Genç RE, Oran NT. Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ)'nin Türkçe Versiyonunun Psikometrik Uygunluğu. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2009; 2(25):61-72.
11. Zimet GD, Dahlem NW, Zimet SG, Farley GK. The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment* 1988; 52(1):30-41. doi: 10.1207/s15327752jpa5201_2
12. Eker D, Arkar H, Yıldız H. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2001; 12(1):17-25.
13. Aylie, NS, Mekonen, MA, Mekuria RM. The Psychological Impacts of COVID19 Pandemic Among University Students in Bench-Sheko Zone, South-west Ethiopia: A Community-based Cross-sectional Study. *Psychology Research and Behavior Management* 2020; 13:813-821. Doi: 10.2147/PRBM.S275593
14. Dilmen Bayar B, Yaşar Can S, Erten M, Ekmen M. Covid-19 Pandemi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Depresyon ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesi. *PASHİD* 2020; 2(1):12-25.
15. Chen R, Liangb S, Pengc Y, et al. Mental health status and change in living rhythms among college students in China during the COVID-19 pandemic: A large-scale survey. *Journal of Psychosomatic Research* 2020; 137:110219. doi: 10.1016/j.jpsychores.2020.110219
16. Hathaway ED, Peyer KL, Doyle KA. A first look at perceived stress in southeastern university students during the COVID-19 pandemic. *Journal of American College Health* 2021. doi: 10.1080/07448481.2021.1895809
17. Al-Rabiaah A, Temsah MH, Al-Eyadhy AA, et al. Middle East Respiratory Syndrome-Corona Virus (MERS-CoV) associated stress among medical students at a university teaching hospital in Saudi Arabia. *Journal of Infection and Public Health* 2020; 13:687-691. doi: 10.1016/j.jiph.2020.01.005
18. Flaudias V, Zerhouni O, Pereira B, et al. The Early Impact of the COVID-19 Lockdown on Stress and Addictive Behaviors in an Alcohol-Consuming Student Population in France. *Front Psychiatry* 2021;12:628631. doi: 10.3389/fpsy.2021.628631
19. Odriozola-González P, Álvaro Planchuelo-Gómez A, Irurtia MJ, Luis-García RD. Psychological effects of the COVID-19 outbreak and lockdown among students and workers of a Spanish University. *Psychiatry Research* 2020; 290:113108. doi: 10.1016/j.psychres.2020.113108
20. Lechner WV, Laurene KR, Patel S, Anderson M, Grega C, Kenne DR. Changes in alcohol use as a function of psychological distress and social support following COVID-19 related University closings. *Addictive Behaviors* 2020; 110:1-4. Doi: 10.1016/j.addbeh.2020.106527
21. Zhen L, Nan Y, Pham B. College students coping with COVID-19: stress-buffering effects of self-disclosure on social media and parental support. *Communication Research Reports* 2021; 38(1):23-31. doi: 10.22158/grhe.v4n4p1